

הדוב הפטור מתמותה

רות נצר

"הדוב", של פוקנר, כסיפור חניכה

"יש שני סוגים של מעשים. אחד הוא המעשה הפיסי, בו הגיבור מבצע פעולה אמיצה במהלך קרב, או מציל חיים. הסוג השני הוא מעשה הרוחני, בו הגיבור לומד להתנסות בטווח העל-טבעי של הנפש האנושית, וחוזר עם מסר... ההרפתקה שהגיבור מוכן לקראתה, היא ההרפתקה אליה יצא. ההרפתקה היא ביטוי של אופיו. אפילו הנוף ותנאי הסביבה תואמים את נכונותו" - ג'וזף קמפבל

ארץ היער הפראית, האייל האצילי והדוב הפראי, הם אלה שאיזק, הילד-הנער, גיבור סיפור "הדוב", יפגוש בהם, יתעמת איתם, ילמד להכירם ולגדול דרכם. אנחנו נתבונן בסיפור¹ מנקודת מבט של סיפור חניכה של גיל ההתבגרות. חניכה היא תהליך מעברי, בו מתגלם הנושא הבסיסי של מסע הגיבור האוניברסלי: עזיבת המצב הקיים, ומציאת מקור חיים שיביא למצב אחר עשיר או בוגר יותר, ושיבה אל המקור ממנו יצא עם הידע החדש שצבר. מוטיב זה, אומר ג'וזף קמפבל² מצוי בכל המיתולוגיות, הגיבור היוצא לחיפוש בסיסי, עוזב את העולם בו הוא נמצא ומגיע אל מחוז אחר ובלתי מוכר. חודר למעמקים, או מטפס לגבהים, שם הוא מגיע למה שהיה חסר בתודעתו כשהיה עדיין במקום ממנו יצא למסע. יש הרפתקאות שהגיבור מושלך לתוכן בעל כורחו, ויש שהגיבור בוחר לקחת על עצמו את המסע, ההרפתקה והמשימה, בתחושת אחריות מתוך כוונה לבצע את המשימה. הדרך רצופה מבחנים שנועדו להבטיח שהגיבור המיועד הוא באמת גיבור, לחשל אותו כדי שיוכל לעמוד במטלה, להתגבר על סכנות, לרכוש אומץ, ידע, איפוק, עמידה בסבל, ואיכויות נוספות אותן יממש אחר כך במרוצת חייו, למען עצמו והחברה שהוא הופך לחלק ממנה. בהתבגרות ובפולחני חניכה מתרחש באופן זה המעבר ההתפתחותי מילדות לבגרות. מעבר המסומל כמוות ולידה מחדש. משימות החניכה נועדו לעורר את טבעו הגבוה והרוחני של האדם. טקסי החניכה של התבגרות כוללים, על-פי רוב, הרחקה מן הקבוצה למקום מבודד, קדוש או נידח, עמידה בניסיונות שונים כגון פגיעה עצמית בגוף כסימון מקודש, או מפגש

עם יישות מאיימת שהיא בבחינת אויב וצריך להורגה או להקריב אותה אייל. לעתים זה מפגש-התגלות עם יישות רוחנית, רבת עוצמה שמעניקה כוח, ידע וזהות. בחניכה נלמדים המיתוסים והכוללים המיוחדים של החברה הבוגרת. הנערים מורחקים מחברת הנשים אל מקום של גברים בלבד, כדי לעבור חניכה שתעצב את זהותם הגברית, בלויית מורה דרך אישי או קבוצתי.

צ"ו אקהרט כותב:

"תבנית פולחן ההתבגרות נעשתה תבנית נפוצה בפולחן ובספרות במהלך המאות שבהן התרחש תהליך חשוב זה. הסיבה לכך, לדעתי, היא שפולחן ההתבגרות מסוגל לבטא סמליות ההולמת את המיתוס ואת ההיסטוריה כאחד: המוות והלידה מחדש, וכן המסע והחזרה של הנער המתבגר הם אמצעי מושלם לביטוי התנועה המחזורית והמעגלית, ואיילו המעבר מנעורים לבגרות ומבורות לידיעה פותח פתח לסמליות של השתהות ותנועה"³. בסיפור "הדוב" (סיפור זה הוא המשכו הישיר של הסיפור "הראשונים". כאן הוא יכלל בכותרת "הדוב") מסופר על איזק, ילד לבן, שנהפך לנער, שגודל על ידי דודנו מקסלין. איזק ממתין בקוצר רוח שימלאו לו עשר, כדי שיוכל להצטרף אל חבורת הגברים, הציידים האמיתיים, למסע הצייד השנתי בן השבועיים, אל היער הענק בעמק האיילים והדובים. עד הגיעו לגיל עשר, וגם לאחר מכן, מדי שנה בשנה, מכין ומלווה אותו בתהליך חניכתו סם פאתרס הזקן, בן תערובת כושי-אינדיאני, עבד של לבנים, שמתקיימת בו חירות פנימית. הזקן הוא בן למנהיג ולוחם, שמולידיהם הם "מלכים פראיים", שהיער הענק היה בעבר נחלת אבות אבותיו, "שכול דמו היה יודע דברים שאולפו והוצאו מדמנו שלנו לפני ימים רבים כול-כך" (עמ' 35), ואל כול אלה הוא חונך את הנער. סם מתווך בין הנער הלבן ובין הידע השיבטי הקדום שחי באחוזה נכונה עם הטבע. הוא משמש כמורה דרך חכם, מדריך, מנחה, "אומן פדגוג", המשמש לאיזק אב רוחני בתהליך החניכה, בה יפגוש את האייל והדוב, ויהיה עד להריגתו של הדוב הגדול. "הוא לימד את הנער את היער, לימד אותו לצוד, אימתי יורים ואימתי אין יורים, אימתי הורגים ואימתי אין הורגים, וטוב מזה - מה עושים בחיה הניצודה לאחר כך" (38), והוא גם מכין אותו באופן רוחני, כדי לשייך אותו הן לטבע והן לטבעו של הגזע הקדום שטבע זה היה נחלתו; "לאמיתו של דבר משחו סם פאתרס לא לצייד בלבד, אלא לדבר שקיבל סם בשעתו שלו מעמו הנשכחים שפסו מן הארץ" (עמ' 48). "הוא היה מדבר אל הנער, שניהם היו יושבים תחת הכוכבים היוקדים הקרובים על ראש גבעה... הנער היה ממתין בלבד ואחר כך היה מקשיב וסם היה פותח ומספר על הימים הראשונים ההם ועל העם שלא הספיק להכירם... ועד שהוא מסיח על הימים הראשונים ההם ועל האנשים המתים שפסו מן הארץ שהיו בני גזע שונה... ככה היו הימים הראשונים ההם חדלים קמעה קמעה להיות ימים שעברו בעיני הנער והיו נעשים מכלל ההווה של הנער, ולא כאילו באו והיו אתמול בלבד אלא כאילו הם עדיין באים והווים... נושמים אויר ומטילים צל של ממש על האדמה... יתירה מזו: קצתם כאילו עדיין לא באו ולא היו אלא יבואו מחר, עד שלבסוף נדמה לנער שהוא עצמו עדיין לא בא לעולם" (38). כך מוענקת לאיזק הווייה שמעבר לזמן, הווייה מיתית הכוללת בתוכה זמנים אחרים, ועל כן נחווית כנצחית. החוויה המיתית תתעצם במפגש עם האייל והדוב, ותרחיב את אופקיו של הנער אל עבר האל-אישי והאל-זמני שביקום ובנפשו הוא.

איזק הוא נער יתום. יתמות הגיבור היא מוטיב מיתולוגי; גיבורים מיתולוגיים רבים הם יתומים. היתמות היא אחד הביטויים של "חידותו הנידחת", שהיא בדידותו ההכרחית של הגיבור במסעו.

היתמות (כמו גם מוטיב הילד הנטוש) מסמלת את הפרידה מההורים, ומהווה ביטוי ללבדיות

ההכרחית שמאפשרת את היווצרותה של חווית זהות נפרדת. הגיבור המיתי נדרש לממש את משימתו לבדו. כך שיתמותו גם דוחפת אותו למסע ההתפתחות.⁴ יתירה מזו, היתמות מההורים האישיים מעניקה את השייכות להורים האל-אישיים; לאבות המשפחה הקודמים ולדורות עברו, ומדגישה את היות היחיד בן להטבעה של דימויי ההורים הארכיטיפיים בנפשו; בן לערכים ולאילויות של החברה; בן לתרבות שאליה הוא נחנך, ובן לטבע וליקום. יתמותו פותחת אותו אל תחליף ההורה, אל מורה הדרך, או ההורה הרוחני. ואומנם, סם "היה אב לרוחו יותר מכול מי שהיה אב לרוחו מעולם, והוא כיבדו ושמע לו ואהבו ואיבדו והתאבל עליו" (עמ' 174). בעוד שסם הוא האב הרוחני, היער הוא אמו: "קיץ, וסתיו, ושלג ואביב רטוב ושופע מוהל ברציפותם הגזורה בת האלמוות, צורותיה של אמה לתקופותיה...האם שצרה את צורתו שלו יותר מכול מי שצר את צורתו מעולם והכשירה אותו להיות לגבר שהוא כמעט עכשיו" (שם).

מתקיימת כאן מעין יתמות כפולה ומכופלת, לא רק יתמותו של איזק מאב, אלא גם ערירותו של סם, שמהדהדת בה גם ערירותו של הדוב, שאין להם (לסם ולדוב) אישה ובנים, וערירותם היא כמו יתמותם בעולם, וכול אחד משילוש גברי זה, איזק, סם והדוב, יתומים ביקום, על כן יאמצו זה את זה, באחוה, כבן לאב וכאב לבנו. הכושי והדוב, שניהם זקנים עריריים ללא משפחה ובנים, ובשניהם מקננת עוצמה פנימית גדולה. שניהם מהווים כעין גילום של אב-סב, זקן חכם, נושא הידע הקדמון. סם היה לאיזק לאב, ואילו על הדוב, שקרוי סבא בן, נאמר "שהוא עצמו נהיה לאב הקדמון הלא-נולד של עצמו, הדוב הזה היה ה'אלמה מאטר' שלו". (הכוונה לאם-אומנת או מוסד לימודי) (עמ' 70). אם סם היה לאיזק אב אנושי ורוחני, הדוב היה לו אב ומודל לגבורת קרב נחושה, לאומץ ללא חת, "ויש בו גאוה פראית עזה על החופש ועל החירות". אולי יותר מכול הוריש לו הדוב-האב את תודעת החירות.

לאחר שהסתיימה תקופת חניכתו, מותם של סבא בן, וסבא סם, האבות קדומים, הוא הסתלקותם מתוך חייו של איזק, מוות שמאפשר את היפרדותו מכוחם העליון. כדרך שגופם של סם והדוב נטמע באלפי רבבה של היער, כך הוטמע כוחם לתוך יישותו, כדי שיהפוך מיתום לאב של עצמו, כפי שנאמר על הדוב, שהוא האב הקדמון הלא-נולד של עצמו. סם אביו הרוחני של איזק, שעניו "כמין הבהוב מסתורי פראי, רוגש וגאה" (עמ' 59), הוא המכין אותו למשימה של מפגש עם החיה הגדולה וחונך אותו לערכים ולזהות של עמו הקדום. סם אומר לו: "לימדתי אותך כול מה שיש לדעת על הארץ הנושבת הזאת, מעכשיו אתה מסוגל לצוד בה כמוני" (עמ' 41). בגיל עשר מביא אותו דודנו אל המחנה ביער, ואז "הוא נכנס לפרק הטירונות של חיי ארץ היער האמיתית כשסם לצידו, כשם שהתחיל לפנים את חניכתו בזעיר אנפין לגברות בציד ארנבונים" (עמ' 56). ומאז הוא גם משתתף בשיחות הגברים הציידים כמאזין בלבד ל"בעלי הרצון והקשיות לעמוד בסבל והענווה והכישרון להישאר בחיים...והם מצווים, אנוסים על-פי עמקי היער הפרא, על אותה התמודדות עתיקה שאינה פוסקת על-פי הכוללים העתיקים שאין לרככם ואין לפניהם לא חרטה ולא ויתור...עד שנדמה לו שאותם הרגעים העזים והיפים של הלב ושל המוח ושל האומץ ושל העורמה, ושל המהירות ניתמצו וזוקקו והיו לנוזל החום הזה, שלא נשים ולא ילדים אלא ציידים בלבד שותים אותו...איזו תמצית של הרוח הפראית בת האלמוות, והם שותים במתינות, אפילו בענווה...מתוך כבוד וברכה למידות הללו" (עמ' 53-54). מעתה עובר איזק חניכה לקראת גבריות ובגרות של מי ששולט בסודות היער, בשביליו ובחיותיו, בתוך התנסות ממושכת בצוותא עם גברים אחרים, ומטמיע את איכויותיהם. וכול הסיפור אודות ציד האייל והדוב מתרחש בחברת גברים. הוא נחנך לסוד החברותא הגברית, אל הידע והתכונות של

הציידים, ואל בגרות של הגברים, אבל נחשף גם לבדידות, כשהוא מהלך לבדו בשבילי היער, כדרכה של התנסות חניכה. הצוותא של הגברים משרתת את חניכתו לעולם הגבר וחוקיו, ערכיו ומהות הגבריות של החברה בה הוא חי, והבדידות היא שמכינה אותו לקיום הנבדל והאוטונומי של זהות אישית, כנפרד מהיחד ומן השותפות.

היחד, השותפות והשייכות הם מה שפוקנר קורא לו כאן "אנונימיות של האחוה הקיבוצית" שהוא משבח אותה, והיא כול מה שמשייך אדם לכללי, היינו ליער, לחברת הגברים, לשושלת המשפחה, לחיות ולמין האנושי בכלל. שייכות זו של אחווה מתממשת בסגנון הכתיבה של פוקנר, כשהמשפטים מתמשכים זה אל תוך זה ללא התחלה וללא סוף, כיישות אחת ענקית אינסופית, כמו היער, יישות לשונית שמחברת הכול לכול, בזרימה סוחפת, אוקיאנית, פנתאיסטית.

לא רק את האייל והדוב חייב איזק לפגוש כדי להשלים את חניכתו, אלא קודם כול את היער. כבר בפגישתו הראשונה הביא עמו "רושם בל יימחה מן היער הגדול". אבל רק אחרי הרג האייל, "עד שהקיז בכבוד דם שראוי להקיזו" הוא כבר לא חש עצמו זר ומגומד ליד היער, ויודע שהיער אינו עוין אותו. אחרי הרג האייל ביער, מושח אותו סם פאתרס בדם החיה "ועשאו אחד לעולמים עם ארץ היער הפראית והיא קיבלה אותו". אף על-פי שהדוב הוא היישות הענקית, הנצחית והמיתית העיקרית בסיפור, הרי היער גם הוא כול אלה, והוא ענקי וגדול מהדוב. עד שנראה שהדוב הוא נציגו של היער: "תמציתו והתקדשותו של החי הפראי והקדמוני שבני האדם הננסים נוהרים עליו ומקצצים בו בחמת זעם של תעוב ופחד" (עמ' 55). והחניכה של איזק ליער היא בעיקר חניכתו לקראת מפגש עם הדוב, כשדודו מביא אותו ליער "כדי שיקנה לו מארץ היער הפראית שם ומעמד של צייד, ובלבד שהוא עצמו עניו הוא ועומד יפה בסבל, באותה שעה כבר ירש, בלי שראה מימיו, את הדוב הזקן הגדול" (עמ' 54). פוקנר מדבר על ארץ היער הפראית, שהיא יישות ענקית אחדותית, שהכול נבלע בה; האפלולית, האור, הזמן, החיות, החיים והמוות. זו יישות שיש לה חיים משלה, כמעט בעלת תודעה מרגישה: "היער הענקי, המרגיש, בעל ההגות, ובעל העמקות, שהוא הורשה לבוא ולצאת בו כרצונו ויצא בלי פגע, אין הוא יודע מדוע" (עמ' 42), "ארץ היער הפראית כמו הייתה נשענת על החומות גחונה מעט ומסתכלת ומאזינה, לא עוינת דווקא... והריהי עומדת לה משוקעת בשלה, רזית, כבירה" (עמ' 43), הוא מתאר את ארץ היער כיישות שנשענת כלפי פנימה מעליהם, כבירה וקשובה למתרחש בתוכה ואין נעלם ממנה. עבור איזק הנער היער הוא בבחינת אם, "וגם בבגרותו יהיה היער אהובתו ואשתו" (עמ' 174).

היער הינו המחוז האחר, והמתחם המקודש, שבו מתרחש טקס החניכה של איזק, ושבו מתעמק איזק מתעמת עם יישות החיה כיישות עוצמה. ובו בזמן היער הוא בעצמו יישות העוצמה, יישות נוכחת דמוית אל, יישות מיתית שהנער חייב לפגוש ולהתעמת עמה ולשלוט בה: "ועכשיו כבר היה יערן טוב מהרבה מבוגרים שהיו בעלי ניסיון רב משלו... מסוגל היה להוליך כול אדם היישר אל כול מקום שם ולהחזירו. הוא ידע שבילי חיות שאפילו סם פאתרס לא ראה אותם" (עמ' 69). ידיעת שבילי היער ושליטה בהם מקבילה לידיעת החיה ושליטה בה, או הריגתה.

הכניסה ליער כדי להיפגש ולהיאבק עם החיה, היא ככניסת הגיבור המיתולוגי לרחם הגדולה הנקבית - מערה, יער, ים, שאול - כדי להיוולד ממנה מחדש לאחר שקנה את גבורתו במפגש עם החיה הדמונית המאיימת שבקרבה². לא במקרה מדמה פוקנר את היער ליישות נקבית אמהית שנבלעים בה ונולדים ממנה: "וארץ היער הפראית נסגרה אחריו כשם שנפתחה לשעה קלה לקבלו והייתה נפתחת לפניו ונסגרת אחריו בנסיעתם... נדמה לו שבגיל עשר הוא רואה את לידתו שלו (עמ' 57).

ארץ היער היא "אלפי רבבה ונצחית וירוקה", "יער עד בלי זמן", שהוא האלמוות עצמו, לא משום שאינו ניתן לחיסול בידי אנשים, אלא משום שבמהותו הוא האלמוות, כי "במקום הזה שההתפוררות עצמה היא מרחשה מבעבעת של הפלטה ותפיחה, הורה ולידה, המוות אינו קיים כולל" (עמ' 175). ואז גם תל הקבורה ביער המיועד לכלב ולסם "אינו משכן למוות, שהרי אין מוות". היער כממשות טבע וכסמל,⁵ הוא האחדות הטוטאלית שכול מה שמחליד ומתפרק בו, נרקב ומתמזג בכללותה ההרמונית של ארץ היער הפראית, שמכילה את מחזוריות העונות כאלוהות אדמה ניקבית, ענקית, דמומה, ונצחית. ואז המתים שנקברו בה, סם, הדוב והכלב שהשתתף בהריגתו: "אין הם מודבקים לבלי נוע באדמה אלא חופשיים הם באדמה ולא באדמה אלא בכול שהוא משל האדמה, והם אלפי רבבה אבל מקובצים מכול חלק מאלפי הרבבה, עלים וזמורות וחלקים, אוויר ושמש וגשם ולילה, בלוט ואלון ועלה ובלוט שוב, חושך ושחר וחושך ושוב בטור לא משתנה, ובאלפי רבבותיהם אחד הם" (עמ' 176).

הפטור מתמותה, האל-זמני, הנצחי, הוא המאפיין של המרכיבים הבסיסיים בסיפור הזה - כזה הוא היער, כזה הוא הדוב, כזה הוא מהלך החניכה, הממשיכים להתקיים מדור לדור, שוב ושוב, כשרגע ההווה המתואר לדקויותיו נעשה לנצח הרגע, שממשיך והווה בזיכרון שאינו פג והוא בן אלמוות. ולא רק הזיכרון האישי, אלא הזיכרון של השבט, וההתנסות האנושית, שממתינים בנפש עוד טרם התהוותה, כדי להתממש ולחזור על עצמה, כמו עונות השנה, כמו המוות המפרק את החיים ליסודותיהם. מכול אלה יחזרו ויוולדו מחדש החיים ויתמזגו בכליות הגדולה הקיימת תמיד. כול אלה הם מרכיביה של החוויה המיתית. סיפור הדוב הוא איפוא מיתוס בזעיר אנפין.

במיתוסים וטקסים מתגלה התשוקה לחיות בהווה נצחי, לבטל את ההיסטוריה על-ידי מערכות סמלים על זמניים. כבר בטקס החניכה, לאחר הרג האייל, מודגש העל-זמן, הנצחי, בביטוי החוזר "לעולמים", כשהדם מאחד אותו ואת סם "בברית עולם", ו"ניתן בו האות לעולמים" (עמ' 32). המפגש הראשון של איזק עם ההווה הנצחי בן האלמוות הוא, כאמור, המפגש עם הדורות הראשונים "שמהלכים בפועל ממש", אחר כך עם היער, שהוא "יער עד בלי זמן", ואחר כך עם האייל, שהוא בעל החיים החיה המשמעותי שהוא הורג: "שהרי האייל עדיין ולעולמים הוא שרוי באותה קפיצה...ועדיין מתוך הרף העין של אלמוות שלו האייל קופץ בן אלמוות לעולמים" (עמ' 45). במפגש עמו, "בבוקר ההוא קרה לו משהו; בן רגע חדל לעולמים להיות הילד שהיה אתמול"

(עמ' 47). דומה שכול דבר ודבר שמתואר כאן כמתרחש לעולמים, מתאר לא רק את היחיד שהתרחש בו דבר, אלא את כול היחידים לדורותיהם שדבר זה ישוב ויתרחש ומתרחש לעולמים בחייהם, ועל כן הוא בן אלמוות. תודעת האלמוות היא הידע הרוחני המוענק במסע החניכה של איזק. ידע האלמוות מודגש במפגש עם החיה. גם האייל הינו בן אלמוות וגם רגע הקפיצה, רגע ההתגלות של האייל, שהוא רגע הזיכרון אותו ישא הנער ישא לעולמים ויעבירו הלאה בזיכרון האנושי. יסוד האלמוות מקבל את יתר תוקפו בדוב. במשך שנים רבות לא הצליחו הציידים להרוג את הדוב הזקן הענק. כדורי הרובה נבלעו בגופו ולא יכלו לו. בעיני הילד הדוב "פטור מתמותה", "לא חיה בת תמותה, אלא בריה שלא מן הזמן הזה, שיצאה מזמן קדמון מת, ואין להכניעה, ואין לנצחה, צל רפאים" (עמ' 55). משום כך, כשאיזק היה ילד וראה את הציידים יוצאים כול שנה לצייד הדוב, ושבים ריקם, "בעיניו לא יצאו לצוד דובים ואיילים אלא הלכו לפגישה השנתית עם הדוב, ולא היה בדעתם להורגו" (שם). יתר על כן, "הדמות השעירה האדירה, שזורה היתה בדעתו קודם שראה אותה מימיו, גוהה היתה ומיתמרת בחלומותיו אף קודם שראה את היער" (שם). כאן מבוטא היסוד העל-

זמני, הארכיטיפי-מיתי של הדוב כדימוי מולד, מורש בתשתיות נפשו, שהוא קדום לניסיון הממלא אותו בתמונה, והנער ירש אותו, כפי שהוא יורש את תולדות משפחתו, "כדרך שירשו נכדיו של נוח את מי המבול ואף על-פי שלא ראו את המבול עצמו" (עמ' 140). וכך "הנער הזה יודע מלידה ואולי גם ירא מלידה" (עמ' 105) את המפגש עם הדוב.⁶ וכך, יותר משהדוב הוא בן אלמוות, משום שהציידים לא מצליחים להורגו, הוא בן אלמוות כדימוי, כתמונת נפש בת אלמוות, שקיימת בנפשו עוד בטרם נולד.

חיות העוצמה ביער אינן רק האייל והדוב אלא גם הנחש, שמופיע פתאום בסוף הסיפור "הזקן הקדמוני הארוך מכול אשר על האדמה, הקטלני והנידח ביחידותו...המעיר והמעורר את כול הדעת ויגיעה קדומה וגירוש ונדודים ומוות" (עמ' 176). הנחש המיתולוגי הגיש לאדם הראשון את הפרי שהעיר בו את הדעת שהינו בן תמותה, כך גם הנער בחניכתו מתפכח מתמימות ילדית שאינה מכירה במוות, ועובר לבגרות של תודעת מוות. כי אכן, הגירוש מגן העדן הוא מסע החניכה של הילד-הנער, לקראת ההבחנה בין מה שהינו, כלומר, בן תמותה לבין האלמוות, ודעת הבגרות של הגבר הצייד, שמתנסה ביגיעה ונדודים. הנער מגלה תחילה שלעומת הדוב הפטור מתמותה, "הוא עצמו יש בו משהו מן התמותה" (עמ' 64). אחר כך הוא מגלה שהדימוי של הדוב כבן אלמוות אינו זהה להיות הדוב מועד למוות ככול יצור חי. עם הזמן הוא מבין שהריטואל של יציאה מדי שנה ליער, ללא כוונה של ממש להורגו, אינה נובעת מפני שאי אפשר להורגו, אלא מפני שעד כה לא היה להם סיכוי של ממש להצליח בכך. בסופו של דבר הם מאלפים את הכלב לביא למטרה זו, והורגים את הדוב בקרב קשה.

וכמו שהדוב הזקן הוא ענק זמן כה רב לא ניתן להמתה, ועל כן נחוה כבן אלמוות, ובכול זאת מצליחים להורגו, כך היער, שדומה שאין נצחי ואינסופי ממנו, סופו שגרזנים מקצצים בו, והלבנים מוכרים את חלקתו ומקימים לידו בית חרושת להפקת עצים מנוסרים ממותו. החניכה היא אפוא כפולת כיוון ופרדוקסלית. היא פודה מהדימוי התמים של אלמוות פיזי, שמתקיים בטרם תודעת מוות, ובו בזמן היא חונכת אל יסוד האלמוות כיסוד רוחני תודעתי, שמתקיים כזיכרון וכדימוי מיתי, המצוי מעבר לזמן וליחיד. ואף על-פי שאיזק גורש מגן עדן של העדר דעת אל הדעת המפוצלת והמפצלת, הוא לא גורש מאותה יכולת לחוות את השלמות האחדותית הבראשיתית ששבה ומתגלמת שוב ושוב ביער, באייל ובדוב, ובזכרונם המיתי בנפשו. אלה שהיו ויהיו, ויגהו ויגהרו בחלומותיו, והיו שזורים בהקשבתו עוד טרם נולד.

בסיפור זה רוחשים זרמים מנוגדים. הרג החיה הינו טקס הכרחי, כשהטקסט הסמוי מכיל גם מחאה נגד המות. הרג החיות הוא טקס החניכה של איזק, וסם מושח ומקדש את מצחו "כמצוות הטקס" בדם האייל שהומת, כי מעתה "ניתן בו האות לעולמים" (עמ' 32), ומעתה הוא צייד לכול דבר, כורת ברית דמים עם החי מתוך מגע עם הדם שהגיר. אולם אין בו איבה לחיה, אדרבא, יש בו "האהבה שאדם אוהב את החיים שהגיר", ואהבה ורחמים "לכול החי והרץ שחדל להיות בן רגע" (עמ' 48). למרות שהנער יוצא לצוד, דומה שבגלל אהבתו זו, משהו עוצר בעדו מלירות. כבר במפגש הראשון שלו עם האייל, נותן לו סם הנחייה כפולה - "תירה מהר, ולאט לאט" - הנחייה שגלומה בה גם עצירת ומניעת הירי. מאוחר יותר, שואל הנער את סם: "היה לך רובה. למה לא ירית בו?" וסם כאילו אינו שומע (עמ' 71). עניין זה חוזר שוב ושוב, ומכוון הן כלפי סם והן כלפי איזק: "ואתה לא ירית... אבל אתה לא ירית כשהיה הרובה בידך... אבל הוא היה יכול לירות זמן רב קודם... וסם פאתרס היה יכול לירות כול אותו הרגע" (עמ' 147). מקסליון, דודנו של איזק, מצטט באותו הקשר, קטע משיר של קיטס, שמתאר ציור בכד יווני, שמנציח רדיפת אוהב אחר אהובתו, כדי לומר שכמו שהאוהב

בציור לעולם לא ישיג את הנערה וכך אהבתו לה תישאר נצחית, כך ראוי היה להנציח את עצם המרדף אחר הדוב, שהוא כמרדף אוהבים, ולא להשיגו, ולא להמיתו, ולא להתאבל עליו. ואומנם, כשאיזק הולך להיפגש עם הדוב ולראותו, הוא מוותר על הרובה, כדי שהדוב ייענה לו.

והסירוב להרוג את הדוב מבאר את עצמו, כי מות הדוב הענקי הוא בו בזמן גם מות הכלב שהרגו, ומותו של סם שנפגע בקרב זה. ומותו של הדוב, המלך הבלתי מוכתר של היער, מסמן בצער את תחילת הריגתו-קיצוצו של היער עצמו - את תחילת הסתלקותם של חיי הטבע ואנשי הטבע. הרג הדוב והיער הם צפייה מראש של ההשמדה האקולוגית של ימינו, והשמדת קשר השייכות של האדם אל הטבע: "כאילו צפה הנער וראה מה שעדיין לא השיגו חושיו ושכלו; ארץ-יער פראית שנחרץ גורלה, ואת קצותיה מכרסמים תדיר בנגיסות זעירות אנשים בעלי מחרשות וגרזנים הפוחדים מפניה משום שהיא פראית" (עמ' 55).

לאמיתו של דבר, החניכה הנכונה כלל לא נועדה להרוג את החיה, כאקט של השמדת הטבע, אלא נועדה לאפשר את תהליך החניכה כולו שמתרחש באמצעותה. החניכה נועדה להכיר את הטבע, לכבד אותו, להודות לו ולהיות חלק ממנו, גם בשלב שבו היחיד האנושי מתעמת עם הטבע ונאבק בו כדי לשלוט בו ולהיות אדוניו. בחניכה נרכש הידע על היער ובו בזמן הידע של האנשים החיים בטבע, אשר מאפשרים לחניך לחיות בטבע, באחוזה נכונה, ופוקנר חוזר ומדגיש את האחוזה. חניכתו של איזק היא חניכתו לכוח המופלא של יישות הטבע החי, כמו חניכתו לשייכותו החברתית האנושית.

הנחש המגרש מביא את פרי הדעת, ופודה את הדעת משבי הבורות. גם לחניכה תפקיד לפדות את החניך ולהוציאו מבורות לידיעה. מהי הדעת שאיזק רוכש בחניכתו? - איזק לומד לדעת את החירות של היער ושל הדוב, ואת כורח החירות של האדם, ואת היותו הוא בן חורין. הוא לומד שגם לאדמה חירות וכי אינה שייכת לשום אדם, לפיכך אין היא קניינו של איש, ואין הוא יכול למוכרה. הוא גם לומד על "האחוזה הגלמודה" שבין האדם והטבע, בין הצייד והניצוד. זו האחוזה שמזהה את היער עם הדוב, ואת סם עם היער ועם הדוב, שהרי שניהם שייכים בכול יישותם ליער: "אחוזה גלמודה זו שבין דמו הזר של כושי זקן וחשוך ילדים ובין רוחו הפראית הלא-מנוצחת של דוב זקן" (עמ' 146).

יש גם אחווה המשייכת את איזק ליער, כשהוא לומד להכיר את שביליו, ולומד ורוכש, הן מסם והן מהדוב את סוד ההתמזגות החרישית עם שבילי היער, ולוקח חלק במעשה הקדמון של הגרת דם החיה, מעשה המשייך אותו לא רק לציידים אלא גם ליער וגם לסם: "אלו הידיים וזה המגע וזה הדם הראשון שהוא נמצא סוף סוף ראוי להקיזו מאחדים אותו ואת האיש בברית עולם" (עמ' 32).

בחניכתו למד להיות יערן מוכשר מהרבה מבוגרים, ולמד לפגוש את פחדיו עצמו, ולפחד מבלי להתבהל - כך מלמד אותו סם מהו אומץ. סם מלמד את איזק את סבלנות ההמתנה המתמשכת, את ההקשבה ליער, הענווה, העמידה בסבל, הגאווה והרחמים - תכונות שיעשו אותו לאדם בוגר וערכי, בעל גבורה בעולם וגיבור פנימי. ככול חניך הוא לומד בחניכתו את המיתוסים מנחי דרך החיים והאמונות של התרבות. בבגרותו הוא מבאר זאת, על-פי המיתוס התנכי - שאלוהים סיפר בספר איך ברא את הארץ, וברא את החיות ואת האדם שישלוט בחיות, ולא כדי שתהיה לו חזקה מקודשת על מלבניה וריבועיה של הארץ אלא כדי "לשמור אותה בהדדיות ובשלמות לאלמוניות הקבוצית של האחוזה, ולא ביקש לו בתמורה אלא רחמים וענווה וסובלנות ועמידה בסבל ואת זיעת אפיו בלחם" (עמ' 111). פוקנר מדגיש את הענווה הנכונה בדברו על האלמוניות הקיבוצית, שתולדות המשפחה יימוגו וייעלמו לתוך עפרה הקדמון, ועל האדם שאינו אדוניה ובעליה של האדמה. הענווה מונעת את עמדת

הגאווה היתירה שהיא הסכנה שהגיבור במסעו מועד להן⁷ ואפילו המתתו של הדוב הענק אינה מעידה על עליונות וגאווה האדם המנצח, ולא על תשוקת ההשמדה והניצחון לעצמם, אלא על הכורח להרוג חיה שפוגעת ברכושם, ועל הישגו של הכלב הגדול הענק - ולא של האדם - שאף הוא היה קורבן בביצוע משימה זו.

מלבד הזהות הקולקטיבית של אלמוניות קבוצית, רוכש איזק בחניכתו את זהותו האישית: "אני מה שאני; לעולם אהיה מה שנולדתי ומה שהייתי תמיד, ויותר ממה שאני. יותר ממה שאני...כן, סם פאתרס הוציא אותי לחופשי" (עמ' 150).⁸ שנים רבות לאחר מכן, מהרהר דודנו של איזק: "כמה הרבה נדרש בשביל לצרף ולהעמיד אדם (את איזק מקסלין למשל) והיה מהרהר בדרך הבחירה הסבוכה והפתלתלה אבל הלא-תועה שבוררת לה רוחו של אדם (איזק מקסלין למשל) בכול המסה הזאת עד שהוא נעשה מה שהוא, לא לתדהמתם שלהם בלבד, של מולידי אותו מקסלין, שסבורים היו שצרו את צורתו, אלא אף לתדהמתו של איזק מקסלין" (עמ' 158). וכך, כמו סם שהיה לו ה"אומן פדגוג", איזק רוכש לו את זהות האחוה, ובו בזמן את זהות בדידותו ו"יחידותו הנידחת". "האלמוניות הקיבוצית של האחוה", ו"היחידות הנידחת" הם דרכו של פוקנר לבטא את קטביה המשלימים של הזהות האנושית הנכונה, הנרכשת במסע החניכה.

זהותו מוענקת לו גם בעצם המפגש עם החיה. זהו מפגש מבטים. המבט של הדוב והאייל הפוגש באיזק. מבט שאינו עוין ומאיים אלא הוא מבט של קרבת אחווה. שהרי בתרבויות שבטיות רבות, כגון אצל האינדיאנים, נחשבת החיה לרבת ידע, חכמה וכוח. בשביל האדם היא מגלמת את האני האחר, כפילו שנולד עמו, תמצית חיותו, בבחינת המשלים של יישותו. על כן יש שבטים בהם פוגש החניך בטקסי החניכה של ההתבגרות - בעליל או בחיזיון - את החיה שלו.

סם מכנה את האייל "מנהיג, סבא", ואת הדוב "ראש לדובים, גבר". הדוב והאייל הם אף יותר מזה. בסיפור זה הם חיות גדולות-גוף ומקרינות גבריות, גבורה, הדר, גדולה, רוממות ועוצמה. התיאור שלהן הוא של חיות מלכותיות, והן אינן מתקיימות כאן כסמל, אלא הן כהנחה של יישות החיה המקודשת; הנכחה של כוחות חיים שמעבר למחוז האנושי, ובכול זאת כה קרובים לו. תיאור הדוב בעוצמתו ותיאור האייל באצילותו רוויים הערצה אילמת של כוח חיים מקודש, המזכיר את יחס הקדמונים לחית הטוטם המקודשת, שהשבט כולו מתייחס אליה בבחינת אב קדמון. כבר ראינו שנאמר על הדוב שהוא בבחינת אב קדמון של עצמו. התחושה של הערצת החיה המקודשת מתקיימת בתיאור המפורט של הדוב, אבל גם בתיאור האייל, ובמפגש של איזק עם האייל ומאוחר יותר במפגש עם הדוב.

פריד כותב: "כול החיות קדושות הן מתחילתן... במיתוסים מרבה האל ללבוש צורת חיה, לעתים קרובות צורת החיה המקודשת לו; הנה כי כן, ניתן לשער, כי האל עצמו הוא-הוא חייט הטוטם, ושבשלב מאוחר יותר של ההרגשה הדתית התפתח מתוך חית הטוטם". "למרות היראה, שהיתה פריד מצטט בעניין זה את סמית רוברטסון שחקר את הטוטם: שומרת על חייה של חית הקודש, כאילו היו חייו של בן השבט, היה צורך מפרק לפרק להמית חיה כזו בעצרת חג, ולחלק את בשרה ודמה בין בני הקלאן. המניע שממנו נתחייב מעשה זה, מעמיד אותנו על פישרם העמוק ביותר של מעשי הקורבן... המסתורין הקדוש של מות הקורבן נמצא מוצדק, לפי שרק בדרך זאת ניתן לקשור את זיקת הקודש, שמלכדת את המשתתפים איש עם רעהו ועם אלוהותם".⁹

הריגתם של האייל והדוב אינם הרג בעלמא, כרהב אנושי היכול לחיה, או כשלב במסע חניכה גרידא, אלא מתקיימת בזה איכות טקסית של הקורבן המקודש. לא שפיכות דמים אלא ברית דמים, ודומה שהדם הוא הנפש: "וזה הדם הראשון שהוא נמצא סוף סוף ראוי

להקיזו מאחדים אותו ואת האיש בברית עולם" (עמ' 32).
במבוא המרהיב לספר "הדוב, הראשונים" כותבת צפירה פורת: "כשם שבמיסטריות של איסיס או בפולחן הסעודה האחרונה של ישו, המתחדשים שוב ושוב במועדיהם, הקורבן השסוע (אוזיריס או ישו) מלכד את המקריבים לידי אחדות נצחית אחת, כך בציד המתחדש בזמנים קבועים בכול שנה מלכדת החיה השסועה את מקריביה לידי אחדות אלמונית בת אלמוות" (עמ' 23).

אבל גם לאחר מותם ממשיכים האייל והדוב להתקיים כבני אלמות, הן בנפשו של איזק והן בנפש הקורא, שהרי הם בני אלמוות כבר בתיאור הרגע החד-פעמי של הופעתם לפני איזק, כמו: "ועדיין מתוך הרף העין של אלמוות שלו האייל קופץ בן אלמוות לעולמים" (עמ' 45). רגעי אלמוות אלה מעניקים לקורא את רגע האלמוות של יישותו, ואז, כמו איזק הקורא נעשה יותר מרק הוא עצמו. רגעי המפגש עם האייל והדוב הם הרגעים הגדולים והמופלאים הגדולים בסיפור. אלה הם רגעים מיסטיים, אפיפניים, של התגלות ממש, ובעיני, הם עילתו ותכליתו של הסיפור כולו.¹⁰ ויותר מהריגת החיה, התגלות החיה היא פסגת החניכה. כאילו החיה מעניקה לנער את עצמה, למען המבט פנים אל פנים, בבחינת בסוד-שיח אני-אתה (בובר), ולא למען מותה האפשרי, אלא למען המבט הזה, שאינו בן תמותה, שהוא מעבר לזמן. כאילו היה במבט הזה מפגש לא רק עם נשמת החיה, אלא עם נשמת היער, נשמת כול חי:

התגלות האייל - "בתחילה לא היה שם כלום. היה הגשם הדק והקר והקצוב והאור האפור הקבוע של שחר מאוחר של נובמבר...סם פאתרס נגע בכתפו והוא התחיל לרעוד ולא מקור. באותה שעה היה שם האייל. הוא לא בא והופיע אלא היה שם סתם ולא היה דומה לרוח רפאים אלא כאילו כול האור שבעולם מכונס בו והוא מקורו, ואין הוא עובר בו בלבד אלא אף זורע אותו, וכבר הוא רץ...שהרי האייל עדיין ולעולמים הוא שרוי באותה קפיצה...ועדיין מתוך הרף-עין של אלמוות שלו האייל קופץ בן-אלמוות לעולמים" (עמ' 31, 45). ובמקום אחר חוזר התיאור של אותו מפגש: "באותה שעה ראה הנער את האייל. קרב היה ובא במורד הרכס, כאילו היה מהלך ויוצא מתוך עצם קולה של הקרן המודיעה על מותו. לא בריצה בא, מהלך היה, והוא כביר ואינו חופז, והיה מלכסן ומטה את ראשו להעביר את הקרניים בסבך. באותה שעה ראה האייל אותם. ועדיין לא התחיל לרוץ אלא עמד מלכת לרגע קל, והוא גבוה מכול אדם, והיה מסתכל בהם. מיד נתגמשו שריריו והתאזרו. הוא לא שינה את מסלולו כולל ולא היה בורח ואף לא רץ, אלא עובר היה בלבד באותה קלות מכונפת נטולת מאמץ כדרך האיילים, וכך עבר בריחוק שבעה ירדים מהם, ראשו זקוף ועינו אינה גאה ואינה בת שחץ אלא מלאה בלבד ופרועה ואין בה מורא...אולה, מנהיג, אמר סם, סבא" (עמ' 49).

התגלות הדוב - "וארץ היער הפראית נתלכדה והיתה לאחת. הכול הסתער בלי קול, מקשה אחת, העצים והשיח והמצפן והשעון המתנוצצים במקום שנפלה עליהם קרן שמש. באותה שעה ראה את הדוב. הוא לא הגיח ולא הופיע אלא היה שם סתם, בלי נוע, קבוע בנימורת החמה של שעת הצהריים הירוקה ללא רוח, לא גדול כפי שראה אותו בחלום אבל גדול כפי שציפה לראותו, גדול מזה, גדול ללא שיעור ומידה כנגד האפלולית המנומרת, והוא מסתכל בנער. באותה שעה יצא לדרכו ועבר על פני הקרחת בלי חיפזון ונכנס לשעה קלה אל הזוהר המלא שמש ויצא ממנו, ושוב עמד מלכת והחזיר לאחורי כתפו מבט אל הנער. באותה שעה נעלם. הוא לא הלך לו ונכנס אל היער אלא דהה ונמוג, חזר ושקע בתוך ארץ היער הפראית בלי שום תנועה, כאותו הדג שראה הנער פעם אחת, אוקונוס זקן ענקי, שחזר ושקע במעמקים האפלים של בריכתו ונעלם בלי שום תנועה של סנפיריו" (עמ' 69).

תיאורים תמציתיים ופיוטיים אלה הם מלאכת מחשבת, וקיימת הקבלה בין התגלות האייל והדוב; אצל שניהם מודגש עצם היותם שם, עצם הווייתם, כמו היו שם מאז ומעולם, ללא מהלך כניסתם לבימת החיזיון, כמו נפקחו לפתע עיני הרואה: "באותה שעה היה שם האייל. הוא לא בא והופיע אלא היה שם סתם." "באותה שעה ראה את הדוב. הוא לא הגיח ולא הופיע אלא היה שם סתם".

היישות רוחנית שלהם מתעצמת בהדגש האור הנזרה עליהם, כמו מתוכם: האייל - "כאילו כול האור שבעולם מכונס בו והוא מקורו, ואין הוא עובר בו בלבד, אלא אף זורע אותו". והדוב - "נכנס לשעה קלה אל הזוהר המלא של השמש ויצא ממנו". האור "פנס הקסם הסטראופטי המלכד לשדה רגעי המתמקד על החיה ברגע חד-פעמי זה הוא אחד את רבבות הפרטים שבתחום ההטלה שלו" (עמ' 148): "ופתאום יצא אל קרחת קטנה וארץ היער הפראית נתלכדה והיתה לאחת. הכול הסתער בלי קול, מקשה אחת, העצים והשיח והמצפן והשעון המתנוצצים במקום שנפלה עליהם קרן שמש. באותה שעה ראה את הדוב" (עמ' 69).

בשניהם מתקיים המבט הישיר של איזק והחיה, איזק רואה את החיה והחיה מביטה בו: "באותה שעה ראה הנער את האייל... והיה מסתכל בהם... ועינו אינה גאה ואינה בת שחץ אלא מלאה בלבד ופרועה ואין בה מורא" - באותה שעה ראה את הדוב... הוא מסתכל בנער... והחזיר לאחורי כתפו מבט אל הנער".

פוקנר מרבה להשתמש כאן במשפטים ארוכים, שמתחילים בשלילתן של אפשרויות שונות, עד שמכלל לאו אתה מגיע להן. כאילו מקולפות האפשרויות המיותרות ונבחנות כדי להגיע ביתר דיוק אל הניסוח האמיתי, ואל הדובר עצמו, כשהקורא נדרך במהלך המשפט המתאר לקראת תכליתו. מתח זה, שחש הקורא, הוא ממהות הדריכות הממושכת של איזק המפלט דרכו בשבילי היער, במעקב אחרי החיה עד שסוף סוף תתגלה לעינו: "הוא לא הגיח ולא הופיע אלא היה שם", "ועינו אינה גאה ואינה בת שחץ אלא מלאה בלבד", "ולא היה בורח ואף לא רץ, אלא עובר היה בלבד". והחיה מופיעה במהלך מלכותי ושלי. המפגש עם האייל מתרחש במפגש שנועד להרוג את האייל כמבחן חניכה. המפגש עם הדוב מורכב יותר, כי לדוב יש גם פנים אחרות. הדוב מתואר כחית ענק, "גדול ללא שיעור וללא מידה", עד ש"נדמה היה לנער שהדוב אינו חדל להזדקק ולהגביה עוד ועוד", והדוב "גוהה ומיתמר מעליו כענן-רעם", דמות שעירה, אדירה, אדומת עיניים, שדוהרת ביער בתנועת קיטור שאין לעמוד בפניה, ו"מותירה נתיב של טרופת וחורבן שראשיתו עוד קודם שנולד הנער" (עמ' 55). הדוב הענק ממוטט אסמים, מוחץ כלבים וטורף עגלים, ויריות רובה אינן מזיקות לו. הדוב הענק מופיע כאן כאותה חיה מפלצתית שהגיבור המיתולוגי חייב להרוג, כדי להציל ולהינצל מפני הפן ההרסני של הטבע. בהיבט המיתולוגי הכנעת הגיבור את החיה המפלצתית היא הבסיס לשליטת האדם בטבע, לייסוד התרבות והתודעה האנושית. אבל איזק הנער לא מיועד להרוג את הדוב הענק, כפי שגם ציידים אחרים לא יוכלו לו. מפגש החניכה של איזק עם הדוב דורש אפוא הכנה מיוחדת, ומתאפשר, באופן פרדוקסאלי, רק בויתור על המגמה להורגו או אפילו להתעמת עמו. ג'וזף הנדרסון כותב: "ישנו הבדל חד בין מיתוס הגיבור וטקס החניכה. הגיבור האופייני משקיע את מאמציו בהשגת מטרת האמביציה שלו... בניגוד לחניך שנקרא לוותר על אמביציה מכוונת ועל כול רצונותיו ולהיכנע למשימה. עליו לרצות לחוות את ההתנסות ללא תקווה של הצלחה".⁷ (עמ' 131).

רק בגיל שלוש עשרה, אחרי עוד שלוש שנות חניכה ביער התרחש המפגש הזה עם הדוב.

תחילה לומד איזק ללכת ביער עם מורה דרך, אחר כך לבדו, ללא מורה דרך, ובעזרת מצפן, וחושיו מתחדדים כדי לחוש את נוכחות הדוב הבלתי נראה, החבוי ביער ומתבונן בו. והנער מבין שעליו לפגוש את הדוב, כדי לראותו, כפי שהדוב רואה אותו: "עלי לראות אותו, אמר בלבו... עלי להסתכל בו" (עמ' 64). סם מסביר לו שבגלל הרובה שבידו, הדוב אינו מאפשר לו לראותו. ואז מבין הנער שעליו לוותר על הרובה. הוא יוצא השכם בבוקר והולך לבדו ביער האפל עדיין, נעזר במצפן ובשעון הכסף של אביו: "הרי השאיר את הרובה; מרצונו ומויתורו שלו קיבל עליו לא חסרון שיוצא ביתרון ולא ברירה, אלא מצב שבו לא אלמוניותו של הדוב בלבד שהייתה אסורה לחללה עד כה, אלא כול הכוללים העתיקים והאיזונים שבין הצייד והניצוד כולם הופרו". הוא מוותר על עמדת הצייד ועל האפשרות להגן על עצמו, ומתוך יכולת לכבוש את פחדו במצב הזה: "הוא לא יפחד, אף לא בשעה שיבלע אותו הפחד כולו". מה שמבדיל בינו ובין הדוב הוא עתה רק "אותה צלילות זכה ודקה שאין לכבותה". לאחר כמה שעות של הליכה הוא מבין: "כבר ויתר מרצונו שלו ולצרכיו שלו, בענווה ובשלווה ובלי חרטה, אבל כנראה לא די בזה, לא די להשאיר את הרובה. שעה קלה עמד, ילד זר ואובד באפולוית הירוקה המתעבה של ארץ היער הפראית, שאיו בה ציון דרך. באותה שעה ויתר לה כליל. השעון והמצפן הם שמעכבים. עדיין הוא מוכתם" (עמ' 67). אז הוא מסיר את השעון והמצפן. משהו אילם בקירבו מוליך אותו להכרה שהענווה הנכונה בפני היער והדוב היא ללכת אליו בלתי מצויד בכלי תודעה אנושיים, שזרים לחיי הטבע ומכתימים אותו. ולא רק הרובה הממית את החיים, אלא גם המצפן והשעון שמפרקים את השלמות הגדולה האחדותית של היער והחיים והזמן ליחידות קטנות, לחלקיקים של אוריינטציה בזמן (השעון), ובמרחב (המצפן), שפוגעים בחווית האחדות של החיים, מתוך התנשאות ושליטה, שמנכרות מן החיים. לוותר על המצפן והשעון משמעו להתמזג עם היער כטבע טהור. אומנם ללא המצפן והשעון הוא טועה בדרכו ומסתובב ביער, אבל בכול זאת הוא מגיע מחדש למקום בו הניח את המצפן והשעון. אז הוא רואה, במקום ההוא את הדוב. ודווקא אז ובמקום ההוא, שבו מתקיים הויתור, הופיע הדוב, לא כדי לחרח אחר אויבו אלא כדי להיפגש איתו. וכמו הרשה לו להתבונן בו, במחוות אחווה, והעניק לו את זיו מראהו פנים אל פנים, כאילו הכיר בו כראוי להיות שם איתו, לרגע אחד נדיר, שבו לא רק הדוב נגלה לעיניו לראשונה, ובמיוחד למענו, אלא היער נהפך לאחדות מופלאה אחת, שהתלכדה פתאום למקשה אחת מוארת.

איזק הוא הגיבור המיתי, החניך שנכנס אל לב היער, אל לב הפרדס המיסטי, לב הסכנה במחוז העולם. הוא הולך עשרה מילין בחושך כדי לראות דוב, שאיש לא התקרב אליו מעולם, כדי תקיעת כדור. משום יופיו הפיוטי של התיאור, המקצב הריתמי-מאגי של המשפטים, שהוא מקצב צעדיו הדרוכים, המקצב המחזורי של פעימות הלב של החיות והנער, ועוצמתו המיתית של המעמד, כמעט משכיחים את הסכנה שבו. יפים לכאן דבריו של רוברטו קאלאסו: "אנו נכנסים אל המתחם המיתי בשעה שאנו נכנסים אל תחום הסכנה. המיתוס הוא לחש, שאותו אנו יוצרים בקירבנו ברגעים מעין אלה...מדובר בעבותות פילאיים, המתהדקים סביבנו. זהו כישוף, שהנשמה טווה סביבה. יפה היא הסכנה הזו, ועלינו לכשף, בעזרת הדוברים האלה את עצמנו".¹² התלכדות זו, אותה מקשה אחת של היער ושל הטקסט, התלכדות הקורא עם אלה, עומדת כנגד מגמת הפיצול שמביאים המוות ומביא האדם, כשהוא מבתר את השלימות של היער לחלקות חלקות, מקצץ ביער, והורג את חיותיו. התודעה והטכנולוגיה של האדם מבתרים ופוגעים אפוא גם ביסוד המיתי בן האלמוות. האדם המערבי איבד את הקשר הישיר לטבע ואין לו עוד מגע בלתי אמצעי עם החוויה המיתית, עם הזמן המיתי, עם הסיפור המיתי, ועם סיפור החניכה המיתי, ואין לו

טקסי חניכה מיתיים לחיים. סיפור זה של פוקנר הוא בעבורנו חניכה לאנונימיות של האחוה, לרגע האלמוות, בו מתלכדת הנפש עם עצמה והשתיים נעשות למקשה אחת. הזמן המיתי הוא כאותו "פרוזדור נשייה שהזמן יוצא משם ונעשה זמן" (עמ' 64), וטבועות בו מלכתחילה עקבות ההתרחשויות שהיו ויהיו. הזמן המיתי מתממש בסיפור זה כאירוע שממשיך ומתקיים ומתגלם מחדש, ולכן הוא הווה מתמיד, משמע, בן אלמוות. כך חניכתו של הנער היא חניכתם של נערים בדורות רבים, והדוב הוא דובים רבים, והאייל הוא כול האיילים, והיער הוא כול היערות כולם, והזמן הוא כול הזמנים, "וזכרוננו מן הזמן עד שלא נעשה זכרוננו" (עמ' 67), ואיזק "מרגיש שוב כתמיד את הזרימה פנימה, החריפה והמדהימה, כמימים רבים קודם שהיה לאיזק מקסלין בעולם" (עמ' 176) זוהי התנסות החיים את עצמם והאספותם אלה לתוך אלה, כחיים החוזרים על עצמם, ולעולם בלתי כלים. לכן הזמן המיתי מתממש במיתוס ובספרות גם בחזרה המתמדת על אותם אירועים בוריאציות שונות של ניסוחים, ובתבניות לשון דומות. חזרה מתמדת זו של תבנית מיתופואטית מאפיינת את הסיפור שלפנינו. רוברטו קאלאסו כותב: "במעשי כול אחת מהדמויות המיתיות נוכחות ומהדהדות כול הדמויות האחרות". "החזרה על אירוע מיתי על שלל גרסאותיו מלמדת אותנו שמשוה קדום מאותת על קיומו. אין בנמצא מאורע מיתי מבודד כשם שאין מלה מבודדת. המיתוס, כמו הלשון האנושית, מצוי בשלמותו גם בכל אחד מחלקיו. כאשר המיתוס מכניס לתמונה את החזרה ואת הגרסאות השונות, אז מופיע להרף עין השלד של המערכת, סדר הדברים הנסתר, המכוסה אצות." (שם. עמ' 24, 119).

המיתוס המתאר מציאות החוזרת ומתחדשת, והטקס הפולחני המממש את המציאות החוזרת על עצמה, יוצרים רשת של קשרים בין המעשים והזמנים, ובין היחידים החיים גורל זה. רשת אחדותית זו היא השורש המיתי והמיסטי כאחד, אשר בו נפתח היחיד לאחדות הכוללנית, כאדם המתגורר ב"חדר ההוא בלי קירות ובלו תקרה ובלו רצפה בזיוו ובהדרו" (עמ' 161).

כול מה שמתרחש ומתקיים בסיפור זה של פוקנר הוא חד-פעמי, ומתקיים ביחידותו הנידחת כמו גם באחוה אלמונית קיבוצית. כול החד-פעמי והיחידאי הוא גם בעל שורשים בזמן, כלומר, במיתי. גם הזמן המיתי הוא אחווה אלמונית קיבוצית, וזוהי גם המשמעות הכפולה של כול חניכה, שמשייכת את החניך לאחוות התרבות הקיבוצית, ובו בזמן היא תהליך של אדם ביחידותו הנידחת, כדי לחוות עצמו כחד-פעמי. "אך מי הוא החניך הזה?" - שואל - "הוא זה אשר נגע בידע, שהוא סמוי מעינו של Roberto Calasso רוברטו קאלאסו המתבונן מן החוץ, ורק באמצעות תהליך החניכות עצמו ניתן ליצור קשר עם הידע הזה... וכשיחצה החניך את הסף האחרון, ייתכן והוא יהיה אחד ויחיד" (שם. עמ' 219).

*

סיכום

מאמר זה מדבר על חניכה להתבגרות שמתרחשת בסיפור של פוקנר, כמהלך לקראת גיבוש זהות אינדיבידואלית ששזורה בזהות החברתית. בחרתי בשמירה על הניסוחים המקוריים של פוקנר, שמירה על האיכות הסיפורית, והימנעות ממושגים פסיכולוגיים ותיאוריות, שעשויים "להכתים" ולפצל את האיכות החוייתית של הסיפור. ויש בכך משום פריקת הנשק הפסיכולוגיסטי, שהיא כפריקת הנשק (הרובה) של איזק, גיבור הסיפור, בלכתו אל הדוב בידיים ריקות, והקבלה למהלך של איזק, שחייב להסיר את המצפן והשעון, כלי התודעה האנושיים, כדי לפגוש את הדוב בן האלמוות. הימנעות זו ממושגים פסיכולוגיים

נובעת גם מהכרתי ההולכת וגוברת ב'דלות החומר' המושגי, דהיינו, ביובש ובקוצר היד של המושגים הבסיסיים שלנו (לא מודע, לא מודע קולקטיבי, סופר אגו, קומפלקס אדיפוס, עצמי). ובהכרתי בכוח המרפא של היסודות המיתיים והספרות המיתופואטית. אין כוונתי, לאשש כאן תיאוריה פסיכולוגית זו או אחרת, אלא להאיר מתוך סיפור זה, את מאווי החיים להתלכדות נכונה. כי אנחנו, שמתבוננים על עצמנו על סף המילניום, ורואים כמה הרחקנו ממיתוסים וטקסים וטקסי חניכה, יודעים שאיבדנו את המפגש עם ארץ היער הפראית והעמוקה, על כן זקוקים למיתוס ולסיפור המיתי שישמשו עבורנו כמתווכים, כמורי דרך, כחונכים אותנו אל מה שאבד. כי המיתוס מספר לנו מי אנחנו, מעניק לנו את עצמנו, את מה שהיינו ומה שנהיה.

בדברו על פוקנר, כותב סארטר: "מפרספקטיבה מסוימת נעשים רומנים טובים דומים לחלוטין לתופעות טבע. שוכחים כי יש להם מחבר ומקבלים אותם כמו עצים וכמו אבנים מפני שהם לפנינו, ומפני שהם קיימים." ¹³ כזה הוא סיפור הדוב. הסיפור המיתי הזה הוא ממשות חיה, והוא "עוזר להביא את התודעה במגע עם החוויה של לחיות" ² (עמ' 25). והוא עצמו היער שהקורא נספג לתוכו כמו איזק המהלך בשביליו, והוא האייל והדוב שהקורא פוגש בהם עצור נשימה יחד עם איזק, וזוכה עמו לרגע המיתי של ההתגלות בו הנצח נוגע בזמן, וחדר נפשו של הקורא נפתח להיות "ללא קירות וללא תקרה וללא רצפה בזיוו ובהדרו". יחד עם איזק שומע הקורא את סיפוריו של סם פאתרס על הדורות הקדומים וחש אותם מהלכים סביבו כמימים ימימה. הקורא נחנך אל ישויות העוצמה של האייל והדוב, שכבר היו עומדות וממתנות בנפשו, כתמונות שהיו בחלומותיו עוד טרם נולד, ובאותה שעה של הקריאה עמדו שם והתבוננו בו.

אנחנו שכבר אין לנו יער ואין לנו טקס שיחנך אותנו אל היער, זקוקים לסיפור שיימלא את מקומם. כמו ר' ישראל מרוז'ין, מן הדור הרביעי למנהיגי החסידות שסיפר על "הבע"שט, כשבא לפניו מעשה קשה ולא ידע פתרונו, היה הולך ביער בדרך ידוע והיה מגיע במקום ידוע והיה מדליק שם אש. והיה מתפלל בכוונה ידועה והיה מביא עזרה. תלמידו ר' יעקב יוסף שכח הדרך ביער וידע התפילה ואת הכוונה - והיה גם כן עוזר. והחזזה מלובלין גם התפילה שכח אבל ידע הכוונה, וגם היה עוזר. והנה אני, הדרך ביער איני זוכר, וגם האש איני יודע להדליק, והתפילה והכוונה גם כן שכחתי, ורק זוכר אני סיפור המעשה הזה - וגם כן עוזר" ¹⁴.

*

הערות

1. פוקנר ויליאם. **הדוב, הראשונים**. תרגום אמציה פורת. הקדימה מסה צפירה פורת. הוצאת דביר. 1975. ספור זה מופיע גם בספר 'רד משה'.
2. קמפבל ג'וזף. **כוחו של מיתוס**. שיחות עם ביל מוריס. תרגום מתי בן יעקב. מודן. 1998
3. אקהרט צ"ו. "מוטיבים של פולחני התבגרות בסיפור טלמכוס". מתוך: **האודיסיאה והומרוס. מבחר מאמרים**. עמ' 199 - 211. כתר. 1989
4. על הילד היתום במיתולוגיה ומשמעותו הפסיכולוגית ראה:
- 5.

Essays on a Science of Mythology. The Myth of the Divine Child and the Mysteries of Eluesis. Jung c.g. & kerenyi Bollingen Series. Princeton. 1969
היער מסמל את

הצמיחה המתמדת והאינסופית של החיים הטבעיים, צמיחה נסתרת וסבוכה ועשירה בחיים.

לכן היער מסמל את התחום הלא-מודע של הנפש.

6 . הניסוח החוזר ונשנה של פוקנר את מה שקיים בנפש עוד טרם הולדתה מתאים להפליא לתפיסת יונג את הארכיטיפ כתבנית נפשית שמקורה בלא-מודע הקולקטיבי . הארכיטיפ הוא ערוץ של חוויה, מחשבה, דימוי ופעולה, שקיים כאינסטינקט מולד ומורש לנו מאבות אבותינו.

7 . היבריס הוא גאוות היתר של האדם, והוא שלב בלתי נמנע, כנראה, במסעו של הגיבור. המיתולוגיה מתריעה נגד ההיבריס וסכנותיו. ראה:

Henderson Joseph. "Ancient Myths and Modern Man" In; **Man and His Symbols**. Aldoos Books. 1964 . p. 112-128

8 . מרגריט יורסנר כותבת על מסעו הרוחני של זנון, איש המאה ה-16, צליין, הוגה דעות, רופא ואלכימאי, שאומר: "רצוני שלי להגשים עצמי כיותר מאדם סתם", ראה: יורסנר

מרגריט. **היצירה בשחור**. תרגום אביטל ענבר. זמורה ביתן. 1988 . ע' 15

9 . פרויד זיגמונד. **טוטם וטאבו ומסות אחרות**. דביר. 1988 . ע' 124 , 132

10 . רולו מיי מצטט את פאול טיליך שמדבר על ה"רגע שבו 'הנצח נוגע בזמן', רגע שבשבילו הוא פיתח את מושג ה'קאירוס', 'זמן שהוגשם'. בדת ובספרות ידוע רגע זה, שבו הנצח נוגע בזמן, כרגע ההתגלות". ראה: רולו מיי. **גילוי ההווה, על הפסיכולוגיה האקסיסטנציאלית**. רשפים. 1985 . ע' 121

11 . בובר כותב: "הזיקה לאתה ללא חציצה היא, בין האני ובין האתה אין חציצת מושגיות...ואף הזיכרון גופו משתנה, מכיוון שחורג הוא מן הפרטות ונופל אל הכוללות...רק במקום שכלים ומתערערים כול האמצעים-המחיצות שם מתארעת הפגישה". " הקווים המוארכים של הזיקות נפגשים זה בזה באתה הנצחי". ראה: בובר מרטין. **בסוד שיח**. מוסד ביאליק. 1959 . עמ' 57-10

12 . קאלאסו רוברטו. **נישואי קדמוס והרמוניה**. תרגום - אלון אלטרס. רשפים. 1999

13 . סארטר ז'אן פול. **מבחר כתבים**. כרך א. עמ' 33 . בעריכת מנחם ברניקר. ספרית פועלים. 1972

14 . מובא אצל אנקורי מיכה. **הלב והמעין - פסיכולוגיה אנליטית וחסידות**. ע' 58 . הוצאת רמות. 1991

